

Література:

1. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: правові аспекти : моногр. Київ : ТОВ Видавничий дім «АртЕк», 2019. 434 с.
2. Кузнецов С. С. Морська доктрина України: вимір загальнотеоретичної юриспруденції. *Правова держава*. 2020. № 37. С. 71–79.
3. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монографія / В. О. Антонов ; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
4. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року // Постанова Кабінет Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1108) № 1307. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-645-4-16>

MARINE SPATIAL PLANNING AS A TOOL FOR IMPLEMENTING ENVIRONMENTAL SECURITY OF THE MARINE SPACE

МОРСЬКЕ ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МОРСЬКОГО ПРОСТОРУ

Kupinets Larisa Evgenievna

*Doctor of Economics, Professor,
Chief Researcher of the Department
of Economic and Environmental
Development of Coastal Regions
State Institution "Institute of Market
and Economic and Environmental
Research of the National Academy
of Sciences of Ukraine"
Odessa, Ukraine*

Купінець Лариса Євгенівна

*доктор економічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу економіко-екологічного
розвитку приморських регіонів
Державна установа «Інститут
ринку і економіко-екологічних
досліджень Національної академії
наук України»
м. Одеса, Україна*

Сталий розвиток у сучасних умовах дедалі більше пов'язаний із потребою науково обґрунтованого управління морськими просторами. Зростання населення, глобальні кліматичні зміни та виснаження природних ресурсів формує виклики, які вимагають збалансованих управлінських рішень.

Морська екологічна безпека (МЕБ) і морське просторове планування (МПП) є взаємозалежними складовими сучасної системи управління морським середовищем та збереженням морських екосистем. МЕБ в науковому інформаційному просторі розглядається як стан захищеності морського середовища від негативних впливів, антропогенного забруднення, деградації біорізноманіття та порушення екологічної рівноваги. В її основу покладено системи міжнародних і державних норм, спрямованих на захист морського середовища від техногенних ризиків. МПП розглядається як інструмент управління, спрямований на збалансування потреб розвитку морських і прибережних територій з необхідністю захисту навколишнього середовища, досягнення соціальних та економічних результатів шляхом відкритого планування. Ціллю міжнародної програми ЮНЕСКО-ЮОС, яка визначена в «Joint Roadmap» (Спільній дорожній карті) (2022–2027 рр.) є охоплення плануванням третини всіх морських акваторій під національною юрисдикцією (близько 100 країн) до 2030 року, більшість яких наразі не має повністю затвердженого морського просторового плану [1, с. 7].

Таким чином, МЕБ формує нормативи екологічних стандартів, а МПП – забезпечує просторову реалізацію їх виконання. В умовах інтенсивного використання морських акваторій обидва напрямки досліджень набувають стратегічного значення і розглядаються як ключові інститути сучасного морського врядування. Інституційна основа МЕБ та МПП формується через низку міжнародних та національних документів (табл. 1).

Таблиця 1

**Інституційний базис МЕБ та МПП:
міжнародний та національний аспекти**

<p>МЕБ <i>Мета:</i> попередження деградації морського середовища, мінімізація екологічних ризиків і збереження морських екосистем для майбутніх поколінь.</p>	<p>МПП <i>Мета:</i> забезпечення ефективного і безконфліктного використання морських просторів, узгоджуючи інтереси держави, бізнесу та суспільства.</p>
Міжнародні законодавство / Сутність	
<p>Конвенція ООН з морського права (UNCLOS, 1982) Встановлює фундаментальні екологічні обов'язки держав</p>	<p>Конвенцію ратифіковано 3У № 728-XIV від 03.06.99). UNCLOS не містить окремого розділу про МПП, але визначає: межі юрисдикції (ст. 2, 3, 55, 56, 60, 77); правила розміщення об'єктів (ст. 60, 79); екологічні вимоги (ст. 192–206); рамки міжнародного співробітництва (ст. 197, 123).</p>

Продовження таблиці 1

<p>Конвенція MARPOL 73/78 Головний міжнародний інструмент для запобігання забрудненню з суден.</p>	<p>Повістка дня на XXI століття (1992) Визначає необхідність упровадження інтегрованих підходів до управління морськими та прибережними районами (Розділ 17)</p>
<p>Лондонська конвенція (1972) Запобігає забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів. Протоколи 1996 року щодо скидання відходів Міжнародні документи з контролю за біологічним забрудненням Конвенція BWM, SAR, Кодекс ISM, Кіотський протокол / Паризька угода – морські викиди у контексті клімату</p>	<p>Цілі сталого розвитку ООН (ЦСР, 2015), Ціль №14 «Збереження морських ресурсів»</p> <p>(14.1) – скорочення забруднення морського середовища, що передбачає контроль просторового розміщення джерел впливу та очищення акваторій</p>
<p>Конвенції про біологічне різноманіття (CBD) Збереження біорізноманіття на генетичному, видовому та екосистемному рівнях. Регіональні конвенції із захисту морів: Середземного (Барселона, 1976 р.), Балтійського (Гельсінкі, 1974–1992 рр.), Чорного (Бухарест, 1992 р.), Північного (1983 р.) та морського середовища в районі Північно-Східної Атлантики (Париж, 1992 р.)</p>	<p>Директива Європейського Парламенту та Ради 2014/89/ЄС від 23 липня 2014 року про встановлення рамок для морського просторового планування</p> <p>Встановлює принципи координації між секторами, врахування екосистемного підходу, узгодження з Рамковою директивою з морської стратегії (2008/56/ЄС) та з іншими політиками ЄС.</p>
<p>Національне законодавство / Сутність</p>	
<p>ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-XII) Задає загальні принципи охорони довкілля, включаючи екологічну безпеку</p>	<p>Угода про асоціацію Україна – ЄС (2014) Визначає напрями співробітництва щодо охорони морського середовища, управління водними ресурсами та розвитку інтегрованої морської політики.</p>
<p>Водний кодекс України Заборона скидання з суден, платформ та інших засобів шкідливих, радіоактивних речовин, радіоактивних відходів чи інших забруднювачів у внутрішні морські води і територіальне море України (Ст. 102)</p>	<p>Постанова КМ України від 7 жовтня 2009 р. № 1307 «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 року» Доктрина містить стратегічні напрямки розвитку морської політики, включаючи використання морських просторів.</p>

Продовження таблиці 1

<p>Постанова КМУ № 269 від 29.02.1996 зі змінами 2015 та 2025 рр. «Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення».</p> <p>Регламентує запобігання забрудненню і засміченню морських акваторій суднами, організаціями, фізичними особами.</p>	<p>Розпорядження КМУ № 1240-р (11.10.2021) «Про схвалення Морської природоохоронної стратегії України»</p> <p>Визначає основні напрями державної політики у сфері охорони морського середовища та інтеграції екосистемного підходу до управління морськими просторами.</p>
<p>ЗУ «Про виключну (морську) економічну зону України» (№ 162/95-ВР від 16.05.95) в редакції від 23.03.2023</p> <p>Визначає правовий режим української ВЕЗ, в т. ч. юрисдикцію держави у питанні природоресурсного використання</p>	<p>Стратегія морської безпеки України. Указ Президента України від 17 липня 2024 року № 468/2024</p> <p>Містить положення, яке стосується просторового планування, включно з морськими акваторіями.</p>
<p>Кодекс торговельного мореплавства України. Введена в дію Постановою ВР № 277/94-ВР від 09.12.94.</p> <p>Враховує екологічні норми, що стосуються: захисту моря від судового забруднення, відповідальності судновласників, норм MARPOL.</p>	<p>ЗУ «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 № 2354-VIII.</p> <p>Регулює відносини у сфері оцінки наслідків для довкілля, та поширюється на документи державного планування.</p>
<p>ЗУ Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII.</p> <p>Спрямований на досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку</p>	<p>Забезпечує інтеграцію екологічних критеріїв у процес прийняття рішень щодо використання морського простору</p>

Джерело: авторська розробка

Аналіз доводить, що національне законодавство в області МEB має достатню правову базу для забезпечення морської екологічної безпеки, але існують значні прогалини. Основні напрями для покращення – це систематизація норм, кращий нагляд, адаптація до нових екологічних викликів (включно з військовими). Законодавство щодо МПП свідчить про наявність сформованої міжнародної правової, політичної та організаційної основи для сталого управління морями й розвитку МПП.

Разом ці два рівні формують стійку систему захисту морського середовища. Екологічний стан морського середовища визначає межі допустимої діяльності в морській акваторії. Міжнародні екологічні угоди встановлюють низку екологічних обмежень, зокрема MARPOL визначає зони, де заборонено скидати нафту та стоки, CBD вимагає створення морських природоохоронних територій; UNCLOS зобов'язує держави запобігати транскордонному забрудненню. Таким чином, МЕБ визначає екологічні критерії, а МПП дозволяє впровадити екологічні цілі на практиці. Отже МПП виступає інструментом досягнення МЕБ. Результати інтеграції МЕБ і МПП проявлять себе у мінімізації екологічних навантажень через розумне розміщення промислових об'єктів, збереження біорізноманіття шляхом створення морських охоронних територій, запобігання конфліктам між користувачами моря. Інтеграція МЕБ та МПП – це світовий тренд сталого розвитку морської економіки та збереження морських екосистем. Саме такі підходи повинні впроваджувати Україна для підвищення рівня екологічної безпеки в Чорному та Азовському морях.

Існуюча світова практика дозволяє сформувати дороговказ безпосередньо для національних реалій, основними кроками якого є:

1. Створення інституціонального середовища та гармонізація існуючого законодавчого поля (Прийняття та імплементація ЗУ «Про морське просторове планування», гармонізованого з Директивою Європейського Парламенту та Ради 2014/89/ЄС від 23 липня 2014 року про встановлення рамок для морського просторового планування та Рамковою директивою ЄС про морську стратегію, Водним кодексом, ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», законодавством України, що регулюють питання, пов'язані з правовим режимом виключної (морської) економічної зони України.

2. Уніфікація термінологічного апарату з метою єдиного трактування термінів в національному законодавстві.

3. Запровадження нормативно врегульованого процесу постійного спостереження за станом морського середовища, що включає збір, аналіз, збереження та використання екологічних даних для управління морськими ресурсами та забезпечення морської екологічної безпеки, який передбачає: створення мережі моніторингових органів та визначення відповідальних структур; формування мережі постійно діючих спостережних пунктів у Чорному та Азовському морях з відповідним обладнанням (буйкові платформи, датчики для контролю фізико-хімічних, біологічних, гідрологічних показників берегові служби); використання сучасних технологій спостереження за станом морського середовища та виявлення джерел забруднення на систематичній основі з визначенням періодичності та правил ведення протоколів спосте-

режень на основі національних стандартів моніторингу відповідно до Директив ЄС; створення доступної для користувачів Національної інформаційної системи морських даних, інтегрованої з європейськими платформами (EMODnet, SeaDataNet); створення карт морських екосистем; проведення моделювання екологічних ризиків; використання результатів моніторингу як базових даних для МПП, визначення екологічно чутливих та вразливих зон. Важливим аспектом є інтеграція у МПП екологічних інструментів, а саме – стратегічної екологічної оцінки для всіх проектів морського плану та оцінки впливу на довкілля для окремих видів діяльності в рамках плану. Це дозволить створити зони екологічних пріоритетів, створити карти конфліктів та впровадити екосистемний підхід, що відповідає Рамковій директиві ЄС про морську стратегію.

4. Розподіл повноважень та координація між відповідними органами виконавчої влади. Створення інституції з морського планування та екоаналізу.

5. Створення мережі морських охоронних територій, які спрямовані на збереження морських екосистем, біорізноманіття та стійкого використання морських ресурсів.

6. Розвиток науково-дослідної бази та інтеграція з міжнародними експертними платформами (HELCOM, IOC-UNESCO), розробка механізмів, спрямованих на відновлення екосистем.

Література:

1. Updated Joint Roadmap to accelerate Marine/Maritime Spatial Planning processes worldwide MSProadmap (2022–2027). 16 p. URL: https://www.mspglobal2030.org/wp-content/uploads/2022/11/MSProadmap2022-2027.pdf?utm_source